

Soevereine Molukken

door Bob Manusama en Leo Klinkers

De Molukken zijn een onderdeel van de Republiek Indonesië (RI). Niet omdat ze dat willen, maar omdat politiek-militaire machten en commercieel-economische belangen gedurende vijf eeuwen sterker waren dan het recht om baas in eigen huis te mogen zijn. De zwakste verliest. Ja toch? Of zouden de huidige etnische zuivering op de Molukken, die mogelijk ontaardt in een volkerenmoord, kunnen leiden tot een herziening van dat standpunt? Is het denkbaar dat de zwakste uiteindelijk in zijn onvervreembare rechten wordt hersteld?

De geschiedenis laat zien dat dit kan lukken. Door de eeuwen heen lijkt er voor ontheemde of overheerste volkeren een zekere mate van gerechtigheid te bestaan. Hebben wij Nederlanders niet ooit eens tachtig jaar oorlog gevoerd voor onze eigen soevereiniteit en godsdienstvrijheid? Hebben de Armeniërs niet uiteindelijk hun eigen staat gekregen? Hoelang zal het nog duren voordat de Palestijnen hun soevereiniteit (terug) hebben? Ligt het niet voor de hand om afscheidingsbewegingen binnen Indonesië te zien als een voorbode van staatkundige ontwikkelingen zoals zich die in de recente jaren hebben voorgedaan in de voormalige Sovjet Unie, en op de Balkan? En zou ‘het Westen’ – meer bevreesd voor economische instabiliteit in Azië dan voor politieke disbalans - zich daartegen verzetten?

Veel kinderen leren van hun ouders dat je moet teruggeven wat je hebt gestolen. Is het ondenkbaar dat we in de nabije toekomst wellicht een tribunaal krijgen dat zich – naar analogie van de tribunalen die zich bezighouden met het berechten van misdaden tegen de menselijkheid – gaat buigen over de vraag aan wie het rechtmatige soevereine gezag toekomt over gebieden die eertijds zijn gestolen, om deze vervolgens in dat gezag te herstellen?

Vraagt u zich af: “Wat zeuren jullie nou toch? Dat idee van een vrije Republiek Maluku Selatan – beter bekend als RMS – speelt toch niet meer? Uitgezonderd een paar splintergroeperingen bestaan er toch geen onafhankelijkheidsgevoelens meer? De meesten van de in Nederland wonende Molukkers zijn toch allang geïntegreerd? Niet dan?” De werkelijkheid is echter anders. Wie zich de moeite getroost om te proberen dichtbij de Molukse ziel te komen zal tot zijn verbazing merken dat precies het omgekeerde het geval is. Alleen een paar splintergroeperingen koesteren anti-RMS gevoelens. De overgrote meerderheid – ook zij die dubbel en dwars zijn geïntegreerd en er zelfs niet over peinen om te remigreren - leven dagelijks met het gevoel dat ze weliswaar thuis, maar niet in hun vaderland zijn. Net als vele Joodse burgers in de VS. Ze blijven wonen in Amerika, maar hun ziel ligt in het Midden-Oosten. Voor Molukkers is onafhankelijkheid een streven dat al vijf eeuwen in hun genen is ingebrand. Dat krijg je er nooit meer uit. Niet bij de circa 65.000 Molukkers in Nederland en ook niet bij de 2 miljoen Molukkers die – verspreid over zo’n duizend eilanden – in die Molukse provincie van Indonesië wonen.

De kapingen van de jaren zeventig zijn geschiedenis. De meerderheid van de in Nederland wonende Molukkers leeft al jaren met en onder ons zonder de behoefte om elke dag een paar maal ‘RMS’ te roepen, laat staan om de onafhankelijkheid af te dwingen door in Nederland geweld te gebruiken. Daarom is Nederland gaan denken dat een onafhankelijkheidsstreven kennelijk niet meer leeft. Maar nu de Christen Molukkers worden gedood door Moslims – op instigatie van en door niet-Molukse Moslims - wordt ineens manifest dat de behoefte aan vrije

soevereine Molukken in Nederlandse Molukse kringen nog steeds springlevend is, sterker nog, geheel nieuwe impulsen (b)lijkt te krijgen.

Die impulsen liggen verscholen achter twee bewegingen: a) het creëren van internationale politieke druk op Indonesië om een einde te maken aan dat bloedvergieten, en b) het zoeken naar wapens om de Christen bevolking in staat te stellen zich te beschermen tegen afslachting zolang die politieke druk niks uithaalt. Naarmate het eerste minder succesvol is wordt de drang naar het tweede groter. De acute levensbedreigende situatie op de Molukken, gevoegd bij de weigering of het onvermogen tot politiek ingrijpen via een VN-interventiemacht, reactiveert de strijd voor eigen soevereiniteit.

Naar het zich laat aanzien bevindt zich op de Molukken – met medeweten en wellicht ook actieve steun van de Indonesische overheid – een trainingscentrum van Moslim fundamentalisten uit Afghanistan, Pakistan en de Zuid-Filipijnen met het doel om (Molukse) moslims te laten ‘oefenen’ op de weerloze Christen Molukse bevolking. Geld speelt geen rol. Het is denkbaar dat dit gefinancierd wordt door een heel rijke mijnheer die al op andere plekken in de wereld zulke ‘oefeningen’ heeft georganiseerd en die dus gezocht wordt door de VS. In Molukse kringen circuleert al enige tijd het gerucht dat vanuit dat genoemde bolwerk mensen naar Nederland zijn gestuurd om hier de Moslim Molukkers op te zetten tegen de Christelijke, en om dan ook de Algerijnse, Turkse, Marokkaanse, Somalische en Balkan Moslims in die Jihad te mengen (waarvan degenen die uit een recente oorlogssituatie komen het gevaarlijkst worden geacht). Doel: chaos creëren in Nederland om aldus de aandacht af te leiden van hetgeen op de Molukken gebeurt. Wat daarvan waar is weten we niet. Flarden van deze informatie hebben inmiddels de dagbladen bereikt. De bevoegde instanties zullen dat wel in de gaten houden.

De politieke complexiteit is enorm. De Nederlandse overheid zit in een ongekende klempositie. Ten eerste een beladen verleden dat roept om een ‘contrarius actus’, een pro-actieve, ethisch-normatief geïndiceerde opstelling gericht op het ongedaan maken van hetgeen in het verleden fout is gedaan. In de tweede plaats de onmogelijkheid om de internationale politieke arena mee te krijgen in een interventie op de Molukken. Ten derde de evidente (juridische) belemmering om de acute levensbedreigende situatie te stoppen door wapens te leveren; dat zou illegaal zijn. Wij kunnen ons voorstellen dat sommige betrokken politici hiervan wel eens wakker liggen. Natuurlijk horen ze naar buiten toe hardop te zeggen: “Wapens leveren mag niet, en bij de VN krijgen we geen poot aan de grond voor een snelle interventie, dus hier houdt het zo’n beetje op, behalve dan wat humanitaire hulp.” Maar in hun hart zitten ze waarschijnlijk te vloeken van machteloosheid. Althans, laten we hopen dat hun gevoelens van menselijkheid nog niet door cynisme zijn vervangen.

De geschiedenis leert ons dat je een politiek conflict alleen kunt oplossen met politieke instrumenten. Met wapengeweld lukt dat niet. Ook de Tachtigjarige oorlog is ten slotte na drie jaar onderhandelen in 1648 bij de Vrede van Munster beëindigd. Maar wat kan Nederland politiek uitrichten? Indonesië wenst geen inmenging in binnenlandse aangelegenheden en heeft met de grote commerciële belangen van het Nederlandse bedrijfsleven een machtig wapen om terug te slaan zodra Nederland te dichtbij komt. Nederland heeft geen belang bij een tweede ‘affaire Pronk’. De VN hebben te maken met zo’n honderd brandhaarden in de wereld, waarvan vele – in relatie tot de belangen die op het spel staan - bepaald gewichtiger zijn dan hetgeen zich afspeelt op de Molukken. En als het waar is dat het geweld op de Molukken, en de mogelijke overplanting daarvan naar Nederland, gefinancierd wordt door

staatsvijand nr. 1 van de VS, dan mag men gerust aannemen dat Nederland geen stap kan verzetten zonder overleg met, of wellicht zelfs directieven van, de VS.

Hoe komt Nederland daar ooit uit? Door terug te gaan naar het punt waar het fout ging. Eigenlijk zijn dat twee punten, gescheiden door zo'n vier eeuwen. Het eerste punt ligt in 1512, toen de Portugezen zich meester maakten van de Molukken, gevoegd bij het moment waarop de Nederlanders van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) een eeuw later, begin 17^e eeuw, de Portugezen verdreven en de Molukken gingen overheersen tot december 1949. (Wij waren in die tijd zelf bezig – o.l.v. van Willem van Oranje - met de vrijheidstrijd tegen de Spanjaarden in de Tachtigjarige oorlog!). Door de eeuwen heen sloeg Nederland elke gewapende opstand van de Molukkers neer. Voor dit eerste punt geldt de regel die we boven al noemden: “Wat je hebt gestolen moet je terug geven.” Natuurlijk kan dat niet meer, en natuurlijk dient men alles te beoordelen in de context van de toenmalige verhoudingen, maar met de kennis en het ethisch besef van nu staat Nederland niets anders te doen dan hardop te zeggen: “Het land was oorspronkelijk van jullie, dus jullie moeten het ook terug krijgen.” Frappant is de manier waarop we in dit alles de Portugezen weer tegen komen. Toen een paar jaar geleden Oost-Timor dreigde te worden uitgemoord bleef Portugal pal achter het vrijheidsdenken van Oost-Timor staan, en verschaftte zelfs, via Mozambique, wapens om de bevolking in staat te stellen zich te beschermen tegen de slachtingen. Zo'n houding is van Nederland ten opzichte van Indonesië niet te verwachten. Ter verweer van Nederland mag worden opgemerkt dat Portugal zich kon beroepen op een VN-resolutie die de inmenging van Indonesië in Oost-Timor altijd heeft veroordeeld. Maar toch, VN-resolutie of niet, Nederland zal ooit een keer moeten zeggen: “Inderdaad, wij steunen de gedachte van het herstel van de soevereine rechten van de Molukken”. Zolang men dat uitstelt verlengt men de vrijheidstrijd die nu al sinds 1512 gaande is, en graaft Nederland de kuil waar we een paar eeuwen in gevallen zijn steeds dieper.

En nu het tweede punt uit het verleden waar de Nederlandse overheid een draad kan oppakken om een positieve wending te geven aan de complexe problematiek. Na grote internationale politieke druk (waaronder de dreiging van het intrekken van de Marshall-hulp) droeg Nederland op 27 december 1949 de soevereiniteit over aan – let op – de **Verenigde Staten van Indonesië** (VSI) en niet aan de Republiek Indonesia (RI). Die had wel de macht willen grijpen, maar Nederland wist in het internationale politieke krachtenspel een compromis te bewerkstelligen dat leidde tot de Verenigde Staten van Indonesië waar de RI slechts één onderdeel van was. Echter, Sukarno slaagde erin een proces op gang te zetten waarin de deelstaten zichzelf ophieven en aansluiting zochten tot de RI, met Java als de overheersende macht. Dat bracht de Molukken in het nauw. De zogeheten Zuid Molukken Raad (ZMR) was op 11 maart 1946 toegetreden tot de republiek Oost-Indonesië onder de voorwaarde dat die zich sterk zou blijven maken voor een federatieve Indonesische staat. Dr. Chr. Soumokil en J.A. Manusama maakten deel uit van die ZMR. In februari 1950 was deze deelstaat als enige over van de federatie. De andere waren inmiddels in enkele maanden door de Republiek Indonesia ingelijfd. Toen duidelijk was dat Sukarno met geweld ook Oost-Indonesië zou inlijven, en toen evenzeer duidelijk was dat aan dat geweld geen hoofd kon worden geboden, bleef er voor de Molukken niets anders over dan op 25 april 1950 de onafhankelijkheid uit te roepen. Met J.H. Manuhutu als president. Met de invasie van de Indonesische strijdkrachten week een overgroot deel van het Molukse verzet uit naar het moedereiland van Ambon-Lease, Ceram, om daar de strijd voort te zetten, o.l.v. van dr. Soumokil als opvolger van Manuhutu die in Indonesische gevangenschap afstand had genomen van het streven naar onafhankelijkheid. Op Ceram moest men zich 13 jaar later overgeven aan de Indonesische strijdkrachten, leidend tot de executie van dr. Soumokil in 1966.

Zo werd dus in 1950 de deelstaat Oost-Indie, waartoe de Molukken behoorden, opgeheven. Na 8 maanden al - op 17 augustus 1950 – gingen de Verenigde Staten van Indonesië over in de eenheidsstaat Republiek Indonesia. Deze eenheidsstaat – bestaande uit zo'n 250 verschillende volkeren met ongeveer evenveel verschillende talen en culturen - is door Sukarno en Suharto met behulp van de militaire strijdkrachten zo'n vijftig jaar met kunst en vliegwerk bijeen gehouden. En begint nu uiteen te vallen, de 'Balkanisering' van Indonesië. Het was dus een kwestie van gewoon wachten, net als in Rusland.

De staatsvorm van 'Verenigde Staten van Indonesië' is de verschijningsvorm van een federale staat. Eigen aan een federale staatsvorm is *het verdelen van soeverein gezag*. Ter vergelijking met Nederland: wij hebben een zogeheten gedecentraliseerde eenheidsstaat. De essentie daarvan is *het spreiden van macht* over een centrale eenheid, een aantal provinciale en een aantal gemeentelijke eenheden. Dus in de context van federalisme is het gebruik van het woord 'sovereiniteit' geoorloofd. En hier ligt volgens ons het instrument waarvan Nederland zich kan bedienen zonder zich schuldig te maken aan inmenging in binnenlandse aangelegenheden, noch een hoop deining te veroorzaken binnen de VN. Nederland kan overal hardop een verhaal vertellen in de trant van: "Luister eens, wij hebben altijd al gezegd dat voor Indonesië de federale staatsvorm de meest geëigende was; wij hebben altijd onderstreept dat de deelstaten en dus ook de Molukken, soeverein gezag zouden moeten hebben; en dat werd in 1949 ook door de gehele internationale gemeenschap gedeeld. Daarom kwamen er de Verenigde Staten van Indonesië en niet de Republiek Indonesia. Dat die VSI spoedig werden opgeblazen is niet onze schuld maar die van de internationale gemeenschap die dit gewoon heeft laten lopen. We begrijpen ook wel dat die internationale gemeenschap meer aan het hoofd had in die tijd. Immers, toen had men in een periode van ruim 10 jaar te maken met de Korea-oorlog, de Hongaarse opstand, de Suez-crisis, het begin van de Vietnam oorlog in Indochina (eerst met Frankrijk, later met de VS), de burgeroorlog in de Congo, de crisis rond Cuba. Maar laat duidelijk zijn dat de Molukken in 1950 hun soevereiniteit hebben verloren tegen onze wil en tegen onze zin. Dus wat ons betreft staan wij - nog steeds - achter de idee van Soevereine Molukken. En als Indonesië verstandig is haalt men dat concept van 1949 weer uit de kast. Indien nodig zullen we graag meehelpen om de federale staatsvorm in ere te herstellen. Ons kan niet worden verweten dat wij het hebben laten lopen want mede in opdracht van de internationale politieke gemeenschap waren wij zelf begin jaren vijftig bijzonder druk met het proces van dekolonisatie, in 1954 leidend tot het Statuut met een totaal nieuwe structuur van het Koninkrijk. We mochten en konden tijdens dat proces geen helpende hand uitsteken naar de Molukken."

Dus twee punten uit de geschiedenis zijn naar onze mening voldoende legitimerend om alsnog uit te spreken waar de Molukkers in Nederland al 50 jaar op wachten:

- a) Sorry mensen, we hadden begin 17^e eeuw – net als de Portugezen - eigenlijk niks te zoeken in jullie land hoewel we er begrip voor vragen dat zulke dingen nu eenmaal in die tijd aan de orde van de dag waren. Immers, veel landen van Europa waren bezig met het veroveren van vreemde landen en wij hadden geen reden om daar niet aan mee te doen. Maar nogmaals, het was jullie land, en we kunnen en willen niet ontkennen dat moet worden terug gegeven wat ooit van jullie was.
- b) We staan nog steeds achter de idee van 1949: als er al zoiets als een bundeling van gezag in de Indonesische archipel moet komen dan is de federale staatsvorm die soevereiniteit garandeert aan de deelstaten de enige fatsoenlijke manier van organiseren. Dat vonden wij toen, en dat vinden we nog steeds. Wat dat betreft is er geen nieuw standpunt. Kijk maar naar de stukken. Dus wij voelen ons geheel en

al gerechtigd om nog steeds hardop te zeggen dat wat ons betreft de Molukken hun eigen soevereiniteit moeten hebben.

De vraag is uiteraard of de direct betrokken verantwoordelijke politici, te weten de Minister-President, de Minister voor Grote Steden- en Integratiebeleid en de Minister van Buitenlandse Zaken, zoiets zouden durven uitspreken. Natuurlijk ontbreekt het deze personen niet aan politieke moed, maar de complexiteit van de problematiek overstijgt de vraag of deze personen een rechte rug hebben. De ogenschijnlijke eenvoud van hetgeen gezegd moet worden zal grote weerstand van de kant van Indonesië ontmoeten. En dan is het voor de huidige president van Indonesië een fluitje van een cent om ter beteugeling van de onrust waar hij zelf nu middenin zit Nederland aan te merken als de grote externe vijand met alle nadelige gevolgen van dien voor de Nederlandse belangen aldaar.

Daarom zou het aanbeveling verdienen een zijdelingse manoeuvre te maken: een staatscommissie instellen, bestaande uit historici, ethici, juristen en politici, begeleid door waarnemers uit drie verschillende groepen: uit de Molukse gemeenschap, uit de Indonesische gemeenschap en uit de VN-gemeenschap, mede ondersteund door het archief van het Moluks Historisch Museum te Utrecht. Wij Nederlanders zijn goed in staatscommissies. Dat instrument werkt. Die staatscommissie zou de opdracht moeten krijgen te onderzoeken of Nederland – gelet op de historie die hierboven is beschreven – hardop in het internationale verkeer mag, misschien zelfs moet, zeggen dat het achter herstel van de soevereiniteit van de Molukken staat. Dan is het van tweeën een: die staatscommissie komt tot de conclusie dat zulks op historische gronden is toegestaan of niet. In het laatste geval valt het politieke doek voor de Molukken waar het politieke interventie vanuit Nederland betreft (daargelaten een mogelijke militaire interventie door de VN). Emotioneel gezien heel erg voor de Molukkers, maar met het voordeel voor alle partijen dat er eindelijk een afsluitende mijlpaal is bereikt over de vraag waarom Nederland zich al 50 jaar niet wil of kan inspannen voor de gedachte van onafhankelijke Molukken. Als die staatscommissie echter van oordeel is dat Nederland wel in het internationale politieke verkeer de soevereiniteit van de Molukken mag onderstrepen, dan is er ook een mijlpaal bereikt: dan kan Nederland met die conclusie naar de VN en met opgeheven hoofd het gesprek heropenen over soevereiniteit van de Molukken, in het verlengde waarvan een resolutie kan worden voorgesteld waarin Indonesië wordt gelast op te houden met het medeplichtig zijn aan misdaden tegen de menselijkheid op de Molukken. Nederland als tweede Lid-staat van de Europese Unie die actief gaat werken aan het ontsmetten van zijn verleden.

En wat gebeurt er intussen op de Molukken? De etnische zuivering gaat door. En als daar niet spoedig een voorlopige VN-interventie komt hoeft het allemaal niet meer. Wat de opstelling van Nederland ook zal zijn, de Christen Molukkers in ons land zullen vroeg of laat hun weg vinden naar de internationale wapenhandelaars en met geld van partijen die we liever niet op de wereld zien rondlopen wapens kopen. Zou u niet hetzelfde doen – een pact sluiten met de duivel - als u met uw gezin in uw huisje zit te wachten op de slachting die hoe dan ook gaat komen?

Er zullen mensen zijn die opmerken: “Stel dat de Molukken hersteld worden in hun soevereiniteit, zouden ze dat dan wel aankunnen? De Molukken beslaan zo’n ontzettend groot gebied, met zoveel verschillende eilanden, culturen, religies en wat niet meer, dat kunnen ze gewoon niet besturen, daar hebben ze niet het politieke kader voor, dat wordt een geweldige rotzooi.” Waarschijnlijk heeft men daarin gelijk. Vijf eeuwen politieke kaalslag, achterstallig onderhoud, en bewust georganiseerde tweespalt tussen Christen en Moslims Molukkers door

Nederland, nodigen niet uit tot de gedachte dat dit allemaal wel vanzelf goed zal gaan. De Molukse bevolking zelf kent een grote verscheidenheid: politiek, religieus, cultureel, etnisch. Echter, los van de ethisch-normatieve motieven ter ondersteuning van de onafhankelijkheidsgedachte zou Nederland – mede gelet op hetgeen we (mogelijk) hebben geleerd bij en na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 – in staat zijn gedurende vele jaren het Moluks gezag bij te staan met de nodige kennis en menskracht, te beginnen met de wederopbouw van hetgeen vernietigd is. Van de ontwikkelingen in Zuid-Afrika leren we dat het mogelijk is het samen-leven te hervinden, ondanks alle jegens elkaar begane wrede daden.

We weten niet in welke staatsvorm het te verwachten uiteenvallen van de Republiek Indonesië zal eindigen. De federale staatsvorm is de meest voor de hand liggende om de glijval waarin die afbrokkelende eenheidsstaat zich momenteel bevindt op te vangen. Wacht men daarmee te lang dan ligt het voor de hand dat via gewapende strijd een aantal deelstaten hun soevereiniteit alsnog zal bevechten buiten een federale staatsvorm, dus geheel en al soeverein in eigen huis. Mocht dat ook voor de Molukken gaan gelden, dan is er nog een ander staatkundig model in relatie tot Nederland denkbaar, ook al doet dat op het eerste gezicht krankjorum aan. De staatsvorm die Kanaaleilanden als Guernsey en Jersey hebben ten opzichte van het Verenigd Koninkrijk: soeverein, maar met ‘Allegiance to the Crown, not to the UK Government’. Als men wil begrijpen hoe door de jaren heen de Christen Molukkers hun leven hebben gegeven voor Hare Majesteit, en als men zich wil herinneren dat ‘de soldaat van Oranje’, Erik Hazelhoff Roelfzema, eind 1950 vanuit de Filipijnen naar de Molukken is gevlogen om steun te bieden aan het gewapend verzet tegen inlijving bij de RI, dan zal men ook begrijpen dat er een haast niet te verklaren maar onmiskenbaar aanwezige trouw (allegiance) aan het Koninklijk Huis bestaat. Ze zijn zo vaak in de steek gelaten dat menig Nederlander allang alle vertrouwen in de overheid verloren zou hebben. Toch blijven de Molukkers trouw aan die overheid in de persoon van de Koningin. Zelfs de kapingen en gijzelingen in de jaren zeventig waren uiteindelijk alleen maar signalen in de trant van “Zie toch hoe wij lijden, help ons toch.” In het herkennen en erkennen van die verknochtheid ligt misschien ook een staatkundig verantwoorde oplossing van eeuwen verdriet berokkenen aan mensen die daar niet om gevraagd hebben. De sleutel voor de oplossing van ‘het Molukse probleem’ ligt ergens in het Koninklijk Huis. We weten dat Minister Van Boxtel alles wat denkbaar is probeert om de Molukkers in Nederland en op de Molukken te helpen. Gezien de opvatting van zijn partij jegens het Koninkshuis ligt het niet voor de hand dat hij zich op Huis Den Bosch aanmeldt met de zin: “Hoi, ik kom de sleutel zoeken”, maar misschien wil hij wel ingaan op een uitnodiging van Hare Majesteit om dit eens grondig door te praten.

KATERN ter toelichting van achtergronden

De status van een volk, zijn soevereiniteit, hangt soms af van het economische en politieke belang dat die natie elders in de wereld vertegenwoordigt. De geschiedenis kent daarvan veel voorbeelden. De westelijke mogendheden startten begin jaren negentig de Golfoorlog om greep te kunnen blijven houden op de stabiliteit in het Midden-Oosten en om de olieaanvoer veilig te stellen. Niet uit verontwaardiging dat het kleine landje Koeweit door een schurk onder de voet was gelopen. En hoe zat het ook weer met Texas? Was dat niet eerst van Mexico? Inderdaad, maar de VS konden het goed gebruiken dus namen ze het in. En waarom grepen de VS ook in de afgelopen tien jaar een paar maal in in het Caraïbische gebied? In Cuba, Panama, Haiti. Omdat ze geen gedonder in hun achtertuin wilden hebben. Ze vroegen niet of het mocht, ze deden het gewoon. Welnu, wij Nederlanders deden het indertijd ook op

die manier. En zo werden vijf eeuwen geleden de Molukken slachtoffer van onze economische belangen. Dat begon zo.

De Molukken waren van groot economisch belang toen Europa begon te ontwaken uit de Middeleeuwen. Voedsel in onze streken diende vrij kort na bereiding opgegeten te worden in verband met bederf. Via oude handelsroutes kwamen er af en toe specerijen in onze contreien. Die maakten het mogelijk het eten langer goed te houden en meer smaak te geven. Deze specerijen waren meer waard dan goud. En de hele toenmalige westerse wereld was op zoek naar die goudader, ergens in dat grote gebied, aangeduid met het woord Indië.

Met de wetenschap dat de aarde rond was stuurde de Hendrik de Zeevaarder eind 15^e eeuw de Portugese ontdekkingsreizigers op zoek naar de specerij-eilanden. De Spaanse koning bediende zich van Columbus, de Nederlanders van de Verenigde Oostindische Compagnie. Maar niet alleen de oude Christelijke wereld was op pad, ook de Moorse (Islamitische) wereld zocht de specerijen. Zij bereikten eind 15^e eeuw via oude handelsroutes als eersten de specerij-eilanden en lieten behalve hun koopwaar ook hun geloofsovertuiging achter. Niet te vuur en te zwaard, maar door overtuiging namen Molukkers op een aantal plaatsen de religie van deze kooplui over.

De katholieke kerk echter had met grote lijnen op de aardbol aangegeven welke grondgebieden toevielen aan Spanje en welke aan Portugal. Bij die verdeling werden de Molukken toegewezen aan Portugal. Vanaf begin 16^e eeuw kochten de Portugezen in de Molukken de eerste partijen specerijen op.

In die dagen bedoelde men met ‘de Molukken’ met name de huidige Noord-Molukken (eilanden als Halmaheira, Ternate etc.). Daar hadden vier sultanaten elk hun eigen machtsgebied. Voor de Molukken was de komst van de Portugezen het eerste contact met de westerse wereld en ook meteen de eerste irritatie. De Portugese zendingsdrang om de Moren te bekeren tot het katholieke geloof viel bij de Islamitische Ternataanse sultan in verkeerde aarde. Zoals dat destijds gewoon was gingen Kerk en Staat hand in hand. Daar waar de Portugezen een gebied Portugees verklaarden werd een kruis geplant en waren de bewoners voortaan christen. Punt uit. Het Christendom en de Islam hebben dus totaal verschillende introducties gehad in de Molukken. Molukkers namen de Islam aan uit eigen vrije wil, het Christendom werd hen opgedrongen. Het kan verkeren.

Wegens de weerstanden besloten de Portugezen een tiental jaren later meer naar het zuiden een nieuwe vesting te bouwen op het noordelijk schiereiland Hitu van Ambon. Uiteindelijk ging het ook hier mis, omdat de Portugezen het niet konden laten steeds verder te werken aan het doel van hun machthebbers: het imperium uitbreiden. Voor de goede geografische orde: Ambon hoort met o.a. Ceram tot de Midden-Molukken. Daaronder liggen nog de Zuid- en de Zuid-Oost Molukken met o.a. de Kei-eilanden.

Door de conflicterende handels- en geloofsbelangen, met bijbehorende gewelddadigheden, verplaatsten de Portugezen hun nederzetting naar het zuidelijk schiereiland van Ambon, te weten Leitimur. Bij het Portugese fort gingen Molukkers wonen die de Portugezen vriendelijk gezind waren. Ze werden gaandeweg onder het Nederlandse bewind ‘vrijen’, Merdeka's of Mardijkers, genoemd omdat ze vrijgesteld waren van herendiensten. Vandaar dat deze wijk nu Mardika heet.

Rond 1600 slaagde de Nederlanders er dan eindelijk in om de specerij-eilanden te bereiken. Gebruik makend van het feit dat de Portugese positie door allerlei oorlogen ter plekke afgezwakt was namen de Hollanders de macht over. Ze bouwden hun fort op een lokatie iets verderop. Op de plaats van het oude Portugese fort kwam een kampong met Islamitische bewoners die om allerlei redenen niet meer in hun eigen negorij konden wonen. Dat werd de Islamitische wijk Batu Merah. Dus op dit moment liggen de Christen wijk Mardika en de Islamitische wijk Batu Merah naast elkaar. En daar sloeg op 19 januari 1999 de vlam in de pan toen bij een busterminal een Christen buschauffeur een dodelijk conflict kreeg met een Islamitische passagier. Sommigen zien het als een toevallig incident dat zich op een willekeurig andere moment op een willekeurig andere plaats in de Molukken had kunnen afspelen. Molukkers zelf zien het echter niet als een toeval dat vier eeuwen na de creatie van deze twee wijken juist op die plek de gewelddadigheden op de Molukken zijn begonnen. Aan de Noordkust van Ambon op Hitu in Hila Kristen werd door bewoners van Hila Slam de oudste christelijke kerk 'Immanuël' in brand gestoken en daarbij enkele gezinnen vermoord. Dat is geen toeval. De regisseur van het huidige conflict op de Molukken kent zijn geschiedenis.

In tegenstelling tot elders in hun koloniën namen de Hollanders de wijze van koloniseren van de Portugese voorgangers over. Op basis van eenheid van Kerk en Staat werden met geweld de kruidnagelbomen in de Noord-Molukken vernietigd en verplaatst naar de eilanden ten Zuiden van de Molukken: de latere Zuid-Molukken. Vanuit Ambon hadden de Hollanders (met vooral harde hand) de oogsten van de kruidnagelen, nootmuskaat en foelie beter in hun greep.

Niet dat de Christelijke Ambonezen (katholieken) vanzelfsprekend Hollands gezind waren. De Hollanders waren juist (in de Tachtigjarige oorlog) hun Spaans-katholiek trauma aan het verwerken, dus wantrouwen over en weer. In het uitbreiden van hun machtsgebied maakten de Hollanders daarom ook vaak gebruik van bondgenootschappen met de Islamitische gemeenschap.

Geheel in de geest van de tijd werd de kolonie steeds meer ingericht in een gesegregeerde samenleving. Uiteindelijk was er een verdeling van:

- Europeanen, waarbij zij die in Europa geboren waren hoger waren dan de in Indië geboren blanken.
- Indo-europeanen, nakomelingen van Europeanen en inlandse vrouwen. Juridisch kon zo iemand te boek staan als Europeaan als de Europese vader hem of haar wettelijk had erkend, maar de uiterlijke kenmerken verraadden het beweerde 'inferieure' inlandse en betekenden in het dagelijks leven een lagere sociale klasse. Pas na aankomst in Nederland, na de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesia, werden zij Indische Nederlanders genoemd. Dit had alles te maken met het verkrijgen van het Nederlandse staatsburgerschap.
- Chinezen en andere uitheemse volkeren, zoals o.a. Arabieren.
- Ambonezen en Menadonezen, inlandse bevolkingsgroepen waarvan velen het christelijke geloof aanhingen en om die reden voor de blanke sociale bovenlaag betrouwbaarder geacht dan zij die Islamitisch waren. In het KNIL betekende dit dat zij in vergelijking met andere inlandse soldaten iets hoger beloond werden maar niet zo hoog als de Indo-Europeanen, laat staan zo hoog als de blanke officieren. Terzijde: een bevestiging van de bijzondere status van de Ambonese militair was het feit dat hij 's morgens brood met boter als ontbijt kreeg in plaats van rijst.

- Inlanders.

Binnen dit klassenstelsel werden sommige niet-blanken, waaronder ook enkele Molukse families, door hun verdiensten naar een hogere klasse ‘gepromoveerd’ met de juridische status van zogeheten ‘gelijkgesteld Europeaan’. Dit betekende voor de kinderen bijvoorbeeld dat zij naar een Nederlandse school mochten gaan. Maatschappelijk gezien konden ‘donkere’ mensen het dus zover brengen dat zij sociaal met lichter getinte mensen op gelijke voet konden verkeren. Totdat zij in Nederland kwamen. Wat in de kolonie als aparte status werd gekoesterd verdween in Nederland als sneeuw voor de zon. Ook een aspect dat de nodige bitterheid heeft veroorzaakt.

Eind 19e en begin 20e eeuw werd het steeds moeilijker om een zo groot gebied als Nederlands-Indië te besturen en in de greep te houden. Nederland had in dat gebied getrouwen nodig en zocht die, zoals geleerd van de Portugezen (Kerk en Staat zijn één), bij de Christelijke Molukse samenleving. En die ging gaandeweg op die toenadering in. Met name door de teruglopende economische omstandigheden aan het begin van de 19e eeuw kozen de Christen Molukkers voor een rol onder de hoede van de Nederlandse koloniale macht, met God, Jezus en de Heilige Geest (de heilige drie-eenheid) als hoofd van hun Kerk, en de Koningin als hoofd van hun Staat.

Tegelijk waren de Nederlanders bijzonder bevreesd voor verzet tegen hun macht, een verzet dat ze met name verwachtten vanuit de Islam (de Moren). Dat leidde tot een politiek die, net als elders in Indië, ook op de Molukken werd geïntroduceerd, namelijk de Islamieten bewust dommer houden dan de Christenen. Imams mochten geen kans krijgen kennis te verwerven, en mochten dus zeker niet op pelgrimstocht naar Mekka.

Als men kijkt naar de huidige conflicten op de Molukken is het belangrijk om te weten dat de breuklijn tussen Christenen en Moslims in zijn oorsprong door de Nederlanders is gecreëerd. En de huidige Indonesische bezettende macht op Maluku gaat niet veel anders te werk. Oud-president Generaal Soeharto (voormalig KNIL-sergeant) werd pas in de jaren negentig een ‘overtuigd’ Islamiet en noemde zich voortaan Mohammed Soeharto. Bij zijn bezoek aan Nederland zei president Wahid in Het Tropenmuseum in Amsterdam heel fijntjes: “Wij hebben goede leermeesters gehad.”

Nederlanders en Indonesiërs hebben goed door dat je Molukkers in een loyaliteitsconflict moet brengen, zoals nu gebeurt met Islamitische Molukkers die worden opgezet tegen de Christelijke: ‘blijf ik trouw en loyaal aan mijn geloofsgenoten of aan mijn Molukse landgenoten?’ Als een Molukker iets belooft of zijn woord geeft, dan staat dit en kan hij daar niet meer op terugkomen of de ander partij moet hem hiervan ontslaan. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Nederlandse versie van ‘afpraak is afspraak’. Als de omstandigheden veranderen, verandert het woord of de belofte. Dat is voor een koffieafpraak niet zo erg. Maar wel waar het gaat om KNIL-rechten, om de belofte tot ondersteuning van KNIL-officieren bij het stichten van een eigen staat, om de bekostiging van de tijdelijke opvang in de vreemde, en zoveel andere niet nagekomen afspraken. Alleen als men weet wat het gegeven woord voor een Molukker betekent kan men een klein beetje begrijpen waarom zij aan de ene kant opstaan tegen de verbroken belofte en aan de andere kant toch hun loyaliteit aan het bevoegde gezag blijven cultiveren. En dan kan men ook begrijpen waarom de Islam Molukkers, eenmaal hun woord gegeven voor een Jihad, niet meer terug kunnen.

De huidige Republiek Indonesia van Sabang tot Merauke is een voortzetting van de Nederlandse kolonie. Een gebied zo groot als heel Europa. Als men kan begrijpen waarom een Rus en een Fransman waarschijnlijk niet dan pas na honderd jaren zullen wennen aan het idee van één Europa, zal men ook begrijpen dat Atjeh, Oost-Timor, de Molukken, en nog vele andere volkeren alle recht en reden hebben – niet minder dan welk ander volk ter wereld – op hun eigen onafhankelijkheid.

Indonesiëkenners zullen wellicht tegenwerpen dat het beter is voor de Molukken en andere ‘buitengewesten’ om binnen die ene Republiek Indonesia te blijven, maar dat is weer geredeneerd vanuit het westers economisch en politiek belang. De steun van Portugal (voor wie 25 april ook een herdenkingsdag is omdat op die dag in 1974 de revolutie een einde maakte aan 40 jaar fascistische onderdrukking) voor haar voormalige kolonie Oost-Timor kwam niet voort uit excuses of een gebaar. Toen in de jaren zeventig de Portugese bevolking op de televisie Oost-Timorese kinderen het ‘Onze Vader’ in het Portugees hoorde bidden, na de gewelddadigheden van het Indonesische leger, begrepen ze in Portugal waar hun verantwoordelijkheid lag. Zoals vele Nederlanders waarschijnlijk diep ontroerd werden toen afgelopen Kerstmis de rede van Hare Majesteit op de televisie voorafging door Stille Nacht, Heilige Nacht in het Moluks.

Literatuur:

Ir. J.A. Manusama, ‘Om recht en vrijheid. Verslag van stichting en strijd der Republiek der Zuid-Molukken.’ Bintang 1995.

J. Sahertian, ‘Vertrapt, vernederd, maar ... niet gebroken.’ Eigen beheer 1995.

Henk Smeets, ‘Molukkers in Nederland’. Moluks Historisch Museum 1992.

Wim Manuhutu, Henk Smeets (red.), ‘Tijdelijk Verblijf, De opvang van Molukkers in Nederland’, Amsterdam 1991.

Mr. Dr. L.E.M. Klinkers is directeur van Klinkers Public Policy Consultants. Hij leidde in 2000 het project ter bevordering van de leefbaarheid van de Molukse wijk Berkenoord 2 in Epe/Vaassen.

J.J.A. Manusama is als nieuwe projectleider belast met de implementatie van voornoemd project in Epe/Vaassen. Reactie graag op email: klinkers@village.uunet.be. Interessante websites: www.DLM.org en www.rd.nl/molukken,